

Räjähdyksestä kulunut 40 vuotta

Lapuan Patruunatehtaan räjähdystä muisteltiin Vaasan Sotaveteraanimuseossa

Pääsiäisviikolla 1976 tapahtui maamme tuhoisin rauhanajan onnettomuus, kun Lapuan Patruunatehtaan lataamossa 13.4. aamulla syttynyt ruutipalo kehittyi silmänräpäyksessä lataamon täydellisesti tuhonneeksi räjähdykseksi. Myös lataamon lähirakennukset kärsivät huomattavia

vahinkoja ja ikkunoiden särkymisiä ym. vaurioita esiintyi laajalti tehdasalueen ulkopuolella. Järkyttävintä onnettomuudessa oli, että siinä sai surmansa 40 lataamon työntekijää, 35 naista ja 5 miestä. Lisäksi 69 henkilöä loukkaantui.

Patruunatehtaan räjähdys oli huhtikuussa laajasti esillä eri tiedotusvälineissä onnettomuuden 40-vuotismuistopäivän merkeissä. Myös Pohjanmaan Maanpuolustuskilta osallistui tähän keskusteluun järjestämällä aiheesta 6.4.2016 Vaasan Sotaveteraanimuseossa esitelmätilaisuuden.

Kilta sai esitelmätilaisuudelle erinomaiset puitteet, sillä esitelmäitsijänä toiminut killan jäsen, rikoslikomisario Raimo Latvala kuului Keskusrikospoliisin tutkijana onnettomuuden tutkintaryhmään. Tutkinnassa onnettomuuspäivästä lähtien mukana olleena ja tutkintaraportin perin pohjin tuntevana Latvalalla oli poikkeukselliset edellytykset tuoda esitelmässään esiin kaikki se tietämys, mikä onnettomuudesta, sen syistä ja seurauksista aikanaan saatiin selville. Ainutlaatuisia oli se laaja tutkintaraportteihin sisältyvä kuva-aineisto, jonka Latvala esityksensä yhteydessä esitti. Vaikka aineisto onkin julkista tietoa, niin harva siihen on aiemmin päässyt tutustumaan.

Patruunatehtaan vaiheita

Latvala aloitti esityksensä katsauksella Patruunatehtaan historiaan. Tehdas perustettiin v. 1923 Valtion Patruunatehtaan nimellä. Tehtaan alkuvuosien kehitys oli vaatimatonta kunnes toimitusjohtajaksi v. 1929 nimitettiin jääkärieverstiluutnantti Volter Asplund. Asplundin johtajakautena tehtaan tuotekehitys lähti voimakkaaseen kasvuun. Asplundin kausi jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä hän sairastui vakavasti ja kuoli jo v. 1932. Kuolinsyy jäi osittain epäselväksi, vaikka se lopulta myrkytykseksi määriteltiin. Joulukuussa 1933 Asplundin palvelijatar Jenny Anttila pidätettiin myrkytyksestä epäiltynä. Anttilan huhuttiin toimineen vain välikappaleena ja taustalla epäiltiin olleen mm.



Kuva onnettomuusalueesta välittömästi räjähdysten tapahduttua. Rauniot savuavat vielä. Kuva tekniikko Johan Salminen, tutkintaraportin aineistoa.



Raivaus- ja pelastustyöt ovat alkaneet. Kuva tekniikko Johan Salminen, tutkintaraportin aineistoa.

poliittisia tarkoituksia. Vaasan hovioikeus totesi lopulta Anttilan syyllistyneen myrkyttämiseen ja maanpeitokseen ja tuomitsi hänet 15 vuodeksi kuritushuoneeseen. Tästä ajasta Anttila kärsi 10 vuotta ennen vapauttamistaan.

Sotavuosina Patruunatehdas oli luonnollisesti pääosin Puolustusvoimien tavarantoimittaja. Siitä tuli v. 1946 osa Valtion Metallitehdasta ja v. 1955 se siirtyi Puolustusvoimien alaisuuteen. Onnettomuuden sattuessa tehdas oli jo saavuttanut merkittävän aseman patruunanvalmistajana sekä koti- että ulkomailla. Asepatruunoiden lisäksi tehtaassa valmistettiin mm. voimakastehoisia patruunoi- ta pulttipistooleihin (Hilti). Onnettomuuden todennäköiseksi perussyiksi paljastuivat näihin patruunoihin liittyvät latausongelmat. Onnettomuuden jälkeen tehdas siirtyi v. 1984 uusiin tiloihin Lapuan keskustan ulkopuolelle. Vuodesta 1999 lähtien tehdas on toiminut Nammo Oy:nä.

Onnettomuus-tutkinta

Latvalan esitelmästä kävi hyvin selvästi ilmi, miten perusteellista onnettomuuden tutkinta on ollut ja miten hyvin onnettomuuden kulku ja siihen johtaneet tekijät on saatu selvitettyiksi. Lataamon toisessa kerroksessa ruutiullakolla on onnettomuushetkellä ollut erityyppisiä ruuteja useassa ruutisuppilossa yhteensä n. 700 kg. Yhdessä ruutisuppilossa alkanut ruutipalo on edennyt äärimmäisellä nopeudella kehittyen räjähdykseksi ja leviten muihin suppiloihin. Kyse on ollut vain millisekunneista tai jopa niiden osista. Alkusuorituksen ruutipaloon on melko varmasti ollut pulttipistoolipatruunoiden lataukseen käytetty robotti ja siinä esiintyneet ongelmat. Robotti oli vääntynyt onnettomuusaamuna-



Raimo Latvalan esitelmää oli saapunut kuuntelemaan Sotaveteraanimuseon tilojen sallima määrä yleisöä. Kuva: Ilkka Virtanen.

tomuusaamunakin huolto-
toimenpiteitä. On syntynyt
kipinä tai vastaava, joka on
syyttänyt robottiin kuu-
luneessa ruutisuppilossa
olleen tavanomaista tehok-
kaamman ruudin. Räjähdyk-
mäinen palo on levinnyt vä-
littömästi muihin suppiloi-
hin. Ruutiullakon seinät ja
lattia ovat revenneet saman
tien. Räjähdykskaasut ovat
edenneet suunnattomalla
nopeudella (jopa 1500 m/s),
näin syntyneet paineaallot
ja lentävät betonikappalet
ovat aiheuttaneet pääosan
tuhoista. Räjähdyksen voi-
masta kertoo jotain se, että
lataamon betonilattia on
ruutisuppiloiden kohdalla
painunut jopa lähemmäs
metrin syvyyksille kuopille.

Valtavat aineelliset ja inhimilliset tuhot

Räjähdyksen aineelliset tu-
hot olivat mittavat. Lataa-
morakennus tuhoutui totaa-
lisesti. Lähellä olevat tehdas-
rakennukset kärsivät suuria
vaurioita: peltikattoja irtosi
tai painui kasaan, seinät
kallistuivat ja rikkoutuivat,
ikkunoita särkyi massoi-
tain. Vaurioita syntyi myös
tehdasalueen ulkopuolella,
sirpaleita ja muita heitteitä
tavattiin puolen kilometrin
säteellä onnettomuuspai-
kasta, ikkunoita rikkoutuu
tätäkin laajemmalla alueella.
Pahinta oli kuitenkin ihm-
isuhrien suuri lukumää-



Latvala kertoo räjähdyksen aiheuttamista massiivisista tuhoista. Kuva: Ilkka Virtanen.

rä. Lataamossa työskenteli
onnettomuushetkellä 69
henkilöä. Heistä 40–35
naista ja 5 miestä – menetti
henkensä. Loukkaantuneita
tehdasalueella oli kaikkiaan
69. Puoliorvoiksi jäi 52 alle
16-vuotiasta lasta.

Onnettomuuden mittakaa-
va oli niin suuri, että uhrien
ja heidän omaistensa tueksi
organisointi nopeasti avus-
tustoimintaa mm. SPR:n
toimesta. Räjähdysonnetto-

muus oli myös ensimmäi-
nen, jossa perustettiin eriy-
tyinen kriisirahma antamaan
psykologista ja muuta tukea
uhreille ja omaisille.

Pelastus- ja raivaustoimet

Esitelmän pitäjä esitti oma-
na vakaana käsityksenään,
että pelastus- ja raivaus-
toimet käynnistyivät ripeästi
ja niissä onnistuttiin vaikeat
olosuhteet huomioon ottaen

hyvin. Tehtaalla oli oma pa-
lokunta, joka oli välittömästi
onnettomuuden jälkeen paik-
kalla. Muita yksiköitä tuli
maakunnasta apuun. Lapuan
terveyskeskuksella ja Seinä-
joen keskussairaalalla oli hy-
vät valmiudet vastaanottaa
hoitoa tarvitsevia. Latvalan
mukaan kaikkien niiden henki
pystyttiin pelastamaan,
joilla se yleensä pelastetta-
vissa oli. Loukkaantuneista
kaikki yhtä lukuun ottamatta

pystyivät ja halusivat palata
työtehtäviinsä patruunatehta-
alle.

Uhrien muisto elää

Räjähdyksessä menehtyneet
on haudattu pääosin yhteishau-
taan Lapuan hautausmaalle.
Hautausmaalla sijaitsee Timo
Suvannon vaikuttava muistomerkki
Yhteinen tuska. Onnettomuus-
paikalle on pystytetty Markku
Koskisen Ero-muistopaasi.

Paukun kulttuurikeskuksessa –
entisen Patruunatehtaan
alueella – sijaitsee onnetto-
muuden uhreille pystytetty
pieni kappeli menehtyneiden
kuvia esittävine muistotaluineen.
Onnettomuuden 40-vuotismuistopäivän
yhteydessä pidettiin useita
tilaisuuksia uhrien muiston
kunnioittamiseksi.

Ilkka Virtanen